

Barbro Raen Thomassen:

Foredrag under seminar "Om verden full av djevler var" på Fjellhaug 15. februar 2012

SOM LILJENE PÅ MARKEN. OM Å LEVE ENKLERE.

Vi minnes jøder som ved hjelp av norsk politi ble ført til skipet i Oslo og sendt rett til gasskamrene i Auschwitz. Vi hører om kristne som blir forfulgt og drept i Egypt, Irak, Nord-Korea, Indonesia, India, Pakistan. Ulike minoriteter av religioner, folkeslag og kastesystem blir trakassert. Sigøynere, samer, sufier, dalitter. Barn med Downs syndrom aborteres. Regnskogen hogges ned. Matjord legges under asfalt og betong. Jord, luft, elver, sjø og vann blir stadig mer forurenset. Og vi har Utøya.

Vi er ikke akkurat i beit for eksempler på djevleskap. "Livet er for jævli" er tittelen på en bok. "Om verden full av djevler var." Hvordan kan jeg under et seminar med slik en tittel snakke om liljene på marken, om å leve enklere? Er ikke det naivt, blåøyd og virkelighetsfjernt? Hva kan liljer utrette mot djevler og onde makter?

Å stanse opp og "se på liljene på marken, hvordan de vokser", er hva Jesus selv ber oss å gjøre. Vi skal selvsagt gjøre alt som står i vår makt for å leve rett og handle etisk ansvarlig, se vår nestes ansikt, og pleie og verne om jorda. Det er høyst prekært og nødvendig. Men vi skal lære av fuglene under himmelen og liljene på marken.

Av yrke er jeg visuell kunstner. Sist høst kom boka "Som liljene på marken. Om å leve enklere", som er en blandig av bekjennelsesskrift, kunstbok, hagebok, filosofiske betraktninger og observasjoner, oppbyggelsesbok og miljøopprop. Jeg vokste opp på Vest-Agder landbruksskole i Søgne, der faren min var lærer i hagebruk, med grønnsaker og ettårige planter og blomster som spesialfelt. Fra jeg var elleve år gammel hadde jeg sommerjobb med å luke gulrøtter, bønner, løk, mais og purre. Jeg krøp flere kilometer på knærne hvert år og lærte å kjenne lukten av jord.

Da min mann og jeg var fattige studenter i Bergen på begynnelsen av åttitallet, tenkte vi at vi kunne begrense utgifter og lån ved å dyrke mat selv. Et sted vi så det lå jord brakk,

spurte vi om tillatelse til å anlegge kjøkkenhage. Det var i orden. Siden har vi alltid sørget for å ha tilgang på en jordlapp og forsøkt å lære av liljene på marken – både i bokstavelig og overført betydning. Mitt arbeid med hagebruk har beriket kunsten min, og mitt arbeid med kunst har beriket hagen.

Ta plantefrø. De fleste har gjerne forestillingen om at et frø bare er en liten rund prikk. Legges frøet under lupe eller mikroskop, kan imidlertid de mest forunderlige og fantastiske former tre fram, distinkt og presist. Foraktede ugressplanter kan vise seg å ha de vakreste frøformer. Og hvilken overflod. En eneste plante kan gi fra et par hundre til mange tusen frø. Ta prestekragen for eksempel, som gjennomsnittlig produserer 2000 frø per plante. Eller balderbrå, med sin produksjon på 34 000 frø per plante, under gode omstendigheter 250 000 eller mer. For ikke å snakke om burot med en produksjonskapasitet på ekstreme 50 000–700 000 frø per plante! Frøets potensiale og symbolkraft er overveldende. Frøet – dette lille forunderlige – er både mål og mening. Plantens siste stadium. Og det første. På en og samme tid. Fullendelsens modne frukt og samtidig det spede nye livets begynnelse. Fullendelse og forløsning. “Hvis ikke hvetekornet faller i jorden og dør, blir det bare det ene kornet. Men hvis det dør bærer det rik frukt”. (Joh.12, 24)

Jeg hogger frø-objekter i stein, med hammer og meisel. Og jeg sår frø i bokstavelig forstand. Barokkens stilleben og overdådige blomsterbilder skulle ikke bare være vakre. De var påminnelser om livets forgjengelighet – *vanitas*. Det gjelder selv den vidunderligste blomsteroppsats: Innimellom perfekte roser, tulipaner, ranunkler og anemoner, har en og annen blomst begynt å miste sine kronblad. På bordets frodige fruktfat har et av eplene begynt å råtne. Et par fluer surrer omkring. Timeglasset er ved å renne ut. En henlagt hodeskalle i kanten av bildet. En bok oppslått på siste side. Slike komposisjoner av blomster, frukter og gjenstander skulle være et *memento mori* – husk du skal dø. Livet varer ikke evig. Så lev mens du lever. Og lev ansvarlig.

“*Menneskets dager er som gresset. Vanitas 2005/06*” er et samtidskunstens motsvar til barokkens stillbilder. Til utstillingen “Rom for rom” ved Sørlandets Kunstmuseum i Kristiansand, installerte jeg en dobbeltseng og redde den opp med laken, dyner og puter. Sengen, veggen bakenfor og gulvet den stod på, ble dekket av jord, tilsådd med gressfrø og vannet.

Hvorfor en seng? De fleste av oss både unnfanges og fødes i en seng, og vi dør i en seng. Slik kan sengen ses som et symbol for livssyklusen, fra vugge til grav. Frøene slår rot, vokser. Fra spede spirer, til saftig grønt, frodig, fullmodent gress. Står en stund. Gulner, visner ned, dør og blir borte. Høst og vinter kommer. En ny vår kommer også. Livet går videre etter oss.

På øya Bru, utenfor Stavanger, står NÅ skrevet inn i landskapet som et punktord. De to bokstavene som danner ordet, er bygd opp av armert torv og jord, tilsådd med gress. Ordet måler 17 x 11,5 x 1,5 meter. Sauer finner le mellom bokstavene, spiser av gresset og hjelper slik til med vedlikeholdet. Ordet er plassert langs tverraksen av øya. Det kan leses både fra bakken, fra fly i luften og i Google Earth.

NÅ refererer til tid og sted og er en skjerpelse av øyeblikket. NÅ inviterer oss til å være oppmerksomme og nærværende – på det personlige plan, i vårt eget liv, like såvel som globalt. Det skjer dramatiske klimaendringer på moder jord NÅ. Vi må handle ansvarlig NÅ. Enhver handling eller ikke-handling er konsekvensen av et valg. Ifølge Kierkegaard kan ingenting sammenlignes med valgets øyeblikk. Mennesket er bare fullt ut menneske når det er i stand til å velge, hevder han. Her, NÅ.

Vi var fem kunstnere – en poet og fire visuelle kunstnere – som i 2008, da Stavanger hadde status som Europeisk kulturhovedstad, skapte kunst i landskapet langs en tre km lang sti på Bru. Stien går gjennom et område med skog, hage, beiteområde og kystlandskap. Den fører også forbi kulturminner med gravrøyser og en gammel boplass. Vi kalte prosjektet “Horisonter og fragmenter”. Gårdeierne gav oss full tillit og deler stadig sin unike eiendom generøst med besøkende turgåere og kunstinteresserte.

“Verdenshegn” ble skapt i nært samarbeid med poet Torild Wardenær. Verket befinner seg på indre del av øya. Det består av en inngjerdet hage med et kjempereir og sandblåste ord i stein og fjell: Verdenshegn, Grunnstein, Klorofyllsang, Forglemmegeisøster, Pupillfrø og Stjernehi. Kjempereiret er laget av kvist og kvas og er stort nok til å romme en hel liten skoleklasse. Trærne, prydbuskene, den blå hortensiaen, de fleste plantene fantes der fra før. Vår oppgave ble å rydde og tydeliggjøre hagen som sted, både gjennom innskriftene, reiret, anlegging av tråkkstier og et nesten hundre meter langt gult gjerde med port.

Gjerdet ses på lang avstand – som en bølgende linje i landskapet. Både gårdens senior og den yngre garde, med naboer, slekt og venner, gjorde en gedigen dugnad for å få dette til. En klasse fra videregående skole, og deres lærer, hjalp oss å bygge reiret. Det var opprinnelig omkring to meter høyt. En måtte klatre i stige for å komme oppi det. Nå finnes bare rester igjen. Naturen har tatt det tilbake. Men de sandblåste ordene finnes. Klorofyllsangen finnes. Klorofyllsangen og et løfte.

Et ufo-lignende objekt ligger og vipper på fjellet før nedstigningen mot Bru-halsen. Noen ufo er det imidlertid ikke, men et linbendel-frø, forstørret cirka 1000 ganger, hogd i lys Iddefjord-granitt og boltet fast i fjellet. Frø flyr gjerne med vinden. Dette har vært å se på et fortau i Berlin, på Dyrskuplassen i Seljord, og på gårdsplassen utenfor Sørlandets Kunstmuseum i Kristiansand. Før det fant sin endelige landingsplass på Bru.

Da Birkenes kirke i Aust-Agder skulle feire 150-årsjubileum i 2008, ble jeg spurt om å lage to nye glassvinduer i koret. Siden dette var i Birkenes, fant jeg det meningsfullt å bruke birk, det vil si bjørk, som motiv for det ene vinduet. Det andre vinduet fikk en madonnalilje. Jeg hadde en gang sett røntgenfotograferte planter i et hageblad og fikk idéen: tenk om det lot seg gjøre å overføre røntgenfotografier til munnblast/håndlaget glass? Hvorfor røntgenfoto? Ved røntgenfotografering stopper ikke avbildingen ved objektets ytre overflate, men trenger tvers igjennom den via usynlige elektromagnetiske stråler som avdekker de indre strukturer. Selv plantenes fineste nervetråder oppfattes. Transparent røntgenfoto mot transparent glass åpner for det metafysiske aspektet, slik jeg ser det. Gudsdimensjonen i et menneskeliv – handler det ikke om å la seg gjennomlyse? Vi kan ikke fatte og begripe Gud. Gud bor i et lys dit ingen kan nå, men vi kan la oss gjennomlyse av strålene fra dette lyset.

Jeg tok kontakt med Røntgensenteret i Kristiansand og fikk komme med bjørkekvistene og madonnaliljene mine, som ble utstyrt med pasientnavn, fødselsdato og merket "viktig". Ulike apparater ble prøvd. Vi endte opp med mammografi. Hva kan vel passe bedre for en Madonnalilje?

Se på fuglene under himmelen! De sår ikke, de høster ikke og samler ikke i hus, men den Far dere har i himmelen, gir dem føde likevel. Er ikke dere mer verd enn de? Hvem av dere kan vel med all sin bekymring legge en eneste alen til sin livslengde? Og hvorfor er

dere bekymret for klærne? Se på liljene på marken, hvordan de vokser! De arbeider ikke og spinner ikke, men jeg sier dere: Selv ikke Salomo i all sin prakt var kledd som en av dem. (Matteusevangeliet 6, 26–29)

Korsvei-bevegelsen oppstod i Norge midt på 1980-tallet. Den har siden fått avleggere både i Sverige og Danmark. Bevegelsens fire veivisere er: Søke Jesus Kristus, Bygge fellesskap, Leve enklere og Fremme rettferdighet.

En lyttende, lærevillig disippelskare er samlet til dansk Korsvejforum på Djurslands Efterskole, nesten i havkanten, nordøst for Aarhus. Denne julimorgen er det Kierkegaard-kjenner og prest i Apostelkirken i København, Niels Nymann Eriksen, som har ordet. Temaet er “Bekymringsløshet med utgangspunkt i Kierkegaards syn på bekymring”.

Med Bergprekenen som kilde, skrev Søren Kierkegaard i årene 1847–49 tretten taler om bekymringsløsheten. Dens motsats, bekymring, er en mental foregripelse av noe som ikke er, men som vi frykter kan hende i framtiden. Når vi bekymrer oss, gir vi etter for tanken om at vi må ha kontroll på dagen i morgen før vi kan være tilstede i dag. Dermed påtar vi oss rollen som Forsynet, hevder Kierkegaard. Bekymring er unødvendig og kan være direkte skadelig.

Kierkegaard befatter seg med syv stadier av bekymring. Nymann Eriksen sammenfatter de syv i tre hovedgrupper: *Besittelsens bekymring, sammenligningens bekymring og selvplagens bekymring.*

For den fattige er bekymringen å ikke ha det han trenger. For den rike er bekymringen å miste det han har. De krefter vi bruker på å nære bekymring for det vi mangler, eller muligens kan komme til å trenge, synes å være de samme krefter som vi bruker på å bekjempe risiko og sikre det vi eier og besitter. Drømmen om Europa som et slags tilværelsens paradys, er sterk i mange fattige land. Sett fra Europa fortøner det seg annerledes. Bekymringsindustriens sikkerhetslåser, forsikringspoliser, trygghetsalarmer og overvåkingskameraer selger så altfor godt.

I tusenvis av år har menneskene bebodd kloden uten paraply. Regnet det, så regnet det. Man gikk ut i regnet, registrerte at det regnet og lot regnet fortsette å regne. Man kan si at først da paraplyen ble oppfunnet, oppstod risikoen for å bli våt når det regnet. Med

paraplyen kom et nytt fokus: Man var tørr, men risikerte å bli våt – så sant man ikke gikk under en paraply. Risikofaktoren, med alle sine eventualiteter, bekymringer og engstelser, er det som styrer store deler av vestlig industri.

Vår konstruerte trygghet er imidlertid en illusjon og besittertrangen et bedrag. Kierkegaard forteller en lignelse om en skogsdue som kom i samtale med noen tamduer. Tamduene bodde beskyttet i sine dueslag på gården til en rik bonde. De fikk sin mat hver dag fra bondens store forrådslager og skrøt av hvor trygt og godt de levde. Skogsduen hadde hittil frydet seg over å bo i skogen. Der sanket den hver dag nok til sin egen føde og nøt det frie liv i Guds natur. Nå kom den imidlertid i tanker om at det måtte være bedre å leve som tamduene. Var det ikke risikabelt, for ikke å si uansvarlig, å leve slik fra dag til dag, uten et matlager? Den bestemte seg for å begynne å sanke ekstra mat som den kunne gjemme unna på et trygt sted. Skogsduen ble så travelt opptatt med dette at den ofte glemte å spise. Etterhvert ble den mager, fjærene mistet sin fargepragt og flukten sin letthet. Og når den så til sine matlagre, oppdaget den at det gjerne var andre som hadde forsynt seg. Den måtte derfor arbeide enda hardere og passe enda bedre på. Skogsduen var nå fanget i et nett av engstelse og bekymring. Tilsist kom den på at den kanskje kunne unnsnippe ved å flytte inn til tamduene og leve av bondens forråd, den også. Som tenkt så gjort. Da kvelden kom menget den seg med tamduene som best den kunne og forsynte seg av samme matfat som dem. Men bonden oppdaget det straks og avlivet den neste morgen.

Kierkegaards lignelse ender altså riktig ille. Sålenge skogsduen var fornøyd med sin situasjon og sine naturlige betingelser, hadde den det godt. Problemene oppstod idet den gikk utover sin egen bestemmelse. Den bekymrede skogsduen er ifølge Kierkegaard et bilde på det syndefalne mennesket som har glemt sin Gud og istedenfor forsøker å betrygge seg selv.

Framfor å bekymre oss for dagen i morgen, vil Kierkegaard ha oss til å fylle dagen i dag med evigheten. Hvordan bli kvitt besittelsens bekymring? Jo, ved å leve som ansvarlige forvaltere, ved å tenke at det vi eier ikke er vårt, vi forvalter det bare. Livet er gitt oss til låns. Alt vi har, kommer fra Gud og går tilbake til Gud. Min venn er ikke min, men Guds, inntil han vender tilbake til Gud. Bevisstheten om evighetens perspektiv og forvalterskapets ordning er ifølge Kierkegaard den beste medisin mot besittelsens bekymring.

Mens besittelsens bekymring er knyttet til de materialistiske ytre ting, berører sammenligningens bekymring i sterkere grad våre personlige egenskaper. Sammenligningens bekymring dreier seg om at man gjerne vil være en annen enn den man er. Man blir en konkurrent med den andre. Man sammenligner seg med den andre og vil være like god eller helst litt bedre, ettersom det er den lille forskjellen som gir verdi. Denne higen beror på en grunnleggende splittelse mellom hva man er og hva man forestiller seg å være. Først når vi forstår oss selv i evighetens lys, innfor Guds ansikt og ikke i sammenligning med andre, kan vi bli fri for bekymring.

For å belyse dette beretter Kierkegaard lignelsen om teatertruppen. Så lenge skuespillerne er på scenen har de ulike roller, ulike funksjoner og betydning – som gode eller onde, fattige eller rike, konger eller slaver, osv. Men når teppet faller og stykket er slutt, møtes skuespillerne på samme plan; overfor sin regissør er de alle likeverdige og like nødvendige.

Dette stadium av bekymring bunner i manglende evne til å være samtidig med seg selv. Dét er nemlig evighetens mening – å være samtidig med seg selv, ikke forut for seg selv. Samtidighet og nærvær er den troendes kjennetegn, mens det ifølge Kierkegaard er hedningene som bekymrer seg. Bekymring er kompensasjon for Guds fravær i våre liv.

I gresk tanke finnes evigheten i det fjerne, langt der framme. I kristen tanke blir evigheten til i tiden, her, nå, inkarnert i øyeblikket – under øyets blikk. Fuglene under himmelen og liljene på marken er våre læremestre. For å komme ut av bekymringen må vi se livet som Guds fortelling, som evighetens poesi: Gud dikter våre liv. Det er Gud som er mitt livs forteller og ikke meg selv. Derfor kan jeg falle til ro og slippe å bekymre meg.

Når Gud kler gresset så fint, det som står der i dag og kastes i ovnen i morgen, hvor mye mer skal han ikke da kle dere? Så lite tro dere har! Vær altså ikke bekymret og si: Hva skal vi spise? eller: Hva skal vi drikke? eller: Hva skal vi kle oss med? Alt dette er hedningene opptatt av; men den Far dere har i himmelen, vet at dere trenger alt dette. Søk først Guds rike og hans rettferdighet, så skal dere få alt det andre i tillegg. Så vær ikke bekymret for

morgendagen; morgendagen skal bekymre seg for seg selv. Hver dag har nok med sin egen plage. (Matteusevangeliet 6, 30–34)

Å leve enklere er å leve jordnært og tillitsfullt: Å tro at livet vil meg vel. At omgivelser, Gud og mennesker tenker godt om meg. Gi slipp på min mistenksomhet, mistro, fordommer, fordømmelser. Å gi seg hen, ja, hvile i tilliten til at jeg er elsket – som ufullkomment menneske. At det er nok. At jeg er nok, og har nok. Øve seg i å innse og erkjenne det. En øvelse som aldri tar slutt, men som må gjentas hver dag – slik jeg drikker min te hver dag.

Barbro Raen Thomassen, februar 2012

Foredraget bygger på Barbro Raen Thomassens bok med samme tittel, "Som liljene på marken. Om å leve enklere." (Avenir forlag 2011)